

DÖNÜŞEN MÜZECİLİK VE MÜZEDE ÖĞRENME: ANKARA SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS MÜZESİ ÖRNEĞİ

Gözde TEKİN*

Öz: Somut olmayan kültürel mirası korumaya yönelik atılan bir adım olan Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi (2003), kültür koruma yaklaşımlarına ve müzecilik çalışmalarına etki etmiş bir sözleşmedir. Bu çalışmanın amacı Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi örneği üzerinden somut olmayan kültürel miras müzelerinin kültürel miras eğitimindeki yeri ve önemini vurgulamak ve bu müzenin öğrenci gruplarına sunduğu müzede öğrenme uygulamalarını değerlendirmektir. Araştırmada durum çalışması yöntemi kullanılmıştır ve gözlem, görüşme ve doküman incelemesi tekniklerinden yararlanılmıştır. Ankara SOKÜM Müzesinin temel hedef kitlelerinden birisi ilköğretim öğrenci gruplarıdır ve araştırmada özellikle bu hedef kitleye yönelik uygulamalara ağırlık verilmiştir. Müzenin SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesinde de belirtildiği üzere kültürel miras eğitiminde okul dışı öğrenme ortamlarından biri haline geldiği saptanmıştır. Ayrıca müzenin kültürel miras eğitiminin yanı sıra, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine katkı sağlamaya yönelik uygulama ve atölye çalışmalarına da programında yer verdiği görülmektedir. Bu atölye çalışmalarının etkili bir eğitim programı olarak planlandığı ve böylece ziyaretçinin aktif öğrenme sürecine dâhil olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: somut olmayan kültürel miras, Ankara SOKÜM Müzesi, müze eğitimi, müzecilik, müzede öğrenme

* Araş. Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara.

TRANSFORMING MUSEOLOGY AND LEARNING IN MUSEUMS: ANKARA INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE MUSEUM

Gözde TEKİN*

Abstract

The Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (2003), as a step to safeguard intangible cultural heritage, is a convention that has impact on approaches to safeguarding of culture and museum studies. The purpose of this paper is to emphasize the place and importance of intangible cultural heritage museums in cultural heritage education through the example of Ankara Intangible Cultural Heritage Museum and to assess the learning applications which are prepared for student groups in the museum. Case study has been applied as research method in this study and techniques of observation, interview and document review have been used. One of the biggest target groups of Ankara Intangible Cultural Heritage Museum is student groups of elementary schools and therefore, the study focuses on the applications aimed at this target group. As it is expressed in the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, museums have become one of the out-of-school education environments. Additionally, along with cultural heritage education, museums include applications and workshops devoted to contribution to physical and mental development of children in their programs. It has been identified that, these workshops are planned as effective education programs and so that, visitors are involved in active learning process.

Key Words: Intangible Cultural Heritage, Ankara Intangible Cultural Heritage Museum, Museum Education, Museology, Learning in Museum.

Giriş

Kültür her toplumda inanç, coğrafya, insan gibi faktörlerin değişkenliğine bağlı olarak özgünleşir ya da tek tipleşir. Günümüzde hızın egemen olduğu değişim ve dönüşüm süreçlerinde kültürel unsurlar, özgünlüklerini koruyarak ayakta kalmayı güçlüklerle başarmaktadırlar. Uzmanlar, günümüz dünyasında kimi kültürlerin küreselleşmenin etkisi altında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu kabul etmektedirler.

* Research Asst., Gazi University, Faculty of Arts, Department of Turkish Folklore, Ankara.

◆ Gözde Tekin

Bu durum “kültürlerin korunması” fikrine ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaç uluslararası platformda kendine yer bulmuş, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), kültürel çeşitliliğin yok olmasına karşı “koruma” fikri üzerine temellendirilmiş birtakım sözleşmeler hazırlamıştır. Küreselleşme sonucu yok olma tehlikesi altındaki kültürlerin korunması fikrinden doğan *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* kültür koruma yaklaşımlarına yeni bir boyut kazandırmasının yanı sıra müzecilik çalışmalarına da yön vermiştir. Bu sözleşme sonrasındaki gelişmelerle yeni bir sergileme yöntemini benimseyen somut olmayan kültürel miras müzeleri, müze ve ziyaretçi arasındaki sınırı kaldırarak müzede öğrenme modellerini ve müzecilikteki dönüşümü en iyi örnekleyen müze türlerinden biri olmuştur. Çalışmanın amacı, Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Müzesi örneği üzerinden somut olmayan kültürel miras müzelerinin kültürel miras eğitimindeki yeri ve önemini irdelemektir. Söz konusu sözleşmede de belirtildiği üzere; somut olmayan kültürel mirasın önemi ve korunması konusunda özellikle yeni kuşakların daha fazla bilinçlendirilmesi gerektiği (Oğuz 2013, 232) hususunun yanı sıra Ankara SOKÜM Müzesini ziyaret eden gruplar arasında ilkökul öğrenci grupları ön sıralarda olduğu için çalışmada özellikle çocukların müzede eğitimi konusuna odaklanılmıştır.

Çalışmada Ankara SOKÜM Müzesinin kültürel miras eğitimine yönelik çalışmalarının yanı sıra müzede yapılan uygulamaların, çocukların gelişimine katkısına yönelik derinlemesine analiz yapılması amaçlanmış ve bundan dolayı durum çalışması (örnek olay incelemesi) tercih edilmiştir. Çalışmanın verileri gözlem, görüşme ve doküman analizi yapılarak elde edilmiştir. Bu kapsamda yapılandırılmamış gözlem yöntemi kullanılmıştır. İkinci olarak izlenen yöntem ise görüşmedir. Müze personeliyle çocuklara yönelik düzenlenen etkinlik ve eğitim programlarına ve amaçlarına yönelik görüşmeler yapılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan diğer bir yöntem olan doküman analizinde ise müzeye ait arşiv, faaliyet raporları ve görsel malzemenin yanı sıra tanıtım amaçlı kullanılan broşür, sosyal medya hesapları ve müzenin web sayfası incelenmiştir.

SOKÜM ve Müzecilik

Somut olmayan kültürel mirası korumayı amaçlayan *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'ne kadar UNESCO tarafından kabul edilen sözleşme ve tavsiye kararlarına bakılırsa koruma hususunda bir süreklilik olduğu görülmektedir. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*¹ 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO'nun 32. Genel Konferansında kabul edilmiştir. Sözleşmenin 2. maddesinde SOKÜM'ün tanımı ve aktarımı şu şekilde yer almaktadır:

Somut olmayan kültürel miras toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânların anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplu-

lukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur (Oğuz 2013, 233).

Koruma fikri üzerine temellendirilen Sözleşmenin 2. maddesinin 3. fıkrasında “koruma (safeguarding)” terimine yer verilmiştir. Maddede koruma teriminin, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına geldiği vurgulanmıştır. Bir bakıma korumanın yönteminin de verildiği maddede yer alan “... kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının *canlandırılması dâhildir*” ifadeleri dondurarak koruma fikrinden yaşatarak koruma fikrine geçildiğinin kanıtıdır. Öcal Oğuz’a göre (2007, 7) SOKÜM’ün Korunması Sözleşmesi, sözlü kültürleri güçlü olan, bunun yanında tarihsel yapılar ve sit alanları bakımından zengin olmayan üçüncü dünya ülkeleriyle, kültürel birikimlerini örgün eğitimden ziyade yaygın eğitimle aktaran, sözel belleği ve sözlü kültüre dayalı kültürel birikimi güçlü olan ülkeler için de avantajlar sağlayan bir sözleşme olarak algılanmıştır. Ayrıca yazara göre Sözleşme miras alanına salt araştırma, derleme ve arşivleme açısından bakmaz. Aktarım, katılım, örgün ve yaygın eğitim gibi konulara da öncelik vererek mirasın yaşatılarak korunmasını amaçlar. (Oğuz, 2013a, 10). Oğuz’un ifadelerinden de anlaşılacağı üzere önerilen koruma fikri sadece tespit etmek değil, sürdürülebilirliğini sağlayarak aktarmaktır.

ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi) ve UNESCO gibi kurumların aldığı kararlar ve kabul ettiği diğer sözleşmeler gibi *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* de kültür koruma yaklaşımlarının yanı sıra müzecilik çalışmalarını etkilemiştir. Sözleşmenin kabulünün hemen ardından somut olmayan kültürel mirasın nasıl müzelenmesi gerektiği konusu tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye’de bu konuda atılan ilk ciddi adım Kültür ve Turizm Bakanlığı ile UNESCO Türkiye Millî Komisyonunun katkılarıyla Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (TH-BMER)’nin 04-06 Mart 2004 tarihlerinde gerçekleştirdiği “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi” başlıklı sempozyum olmuştur. Uluslararası platformda ise ICOM, 2004 yılındaki Seul’de düzenlediği Genel Konferansında somut olmayan kültürel miras konusunun üzerinde durmuştur (ICOM, 2017a). Bahsi geçen bu ve benzeri çalışmalar da gösteriyor ki SOKÜM ve müzecilik birlikte anılmaya başlamıştır. Evrim Ölçer Özünel’in ifadeleriyle aktarırsak; SOKÜM, müzeciliğe eklenmek yerine tümünden müzecilik anlayışının içine yerleştirilmesi gereken bir olguya dönüşmüştür (2013, 66). Bunun kanıtı olarak da ICOM’un 2007 yılında tüzüğünde yaptığı müze tanımına “somut olmayan miras (intangible heritage)” terimini eklemesini göstermek yerinde olacaktır. (ICOM, 2017b) Müze tanımında yapılan bu değişiklikle somut kültür varlıklarının yanı sıra somut olmayan kültür varlıkları da müzecilik çalışmalarına dâhil edilmiş ve iki miras alanı bir bütün içinde ele alınmaya başlanmıştır.

◆ Gözde Tekin

Müzeciliğin tarihine bakıldığında da nesne merkezli müzecilik yerine nesneyi daha geri plana atan toplum merkezli bir müzecilik anlayışına doğru evrilen bir değişim ve “yeni müzecilik” anlayışı söz konusudur. Bekir Onur’ a göre; 15. yüzyılda koleksiyonu betimlemek için kullanılan müze sözcüğü, 17. yüzyılda antik nesnelere betimlemek için, 18. yüzyılda bir koleksiyonu koruyan, sergileyen ve halka açan kuruluş anlamında, bu yüzyılın sonlarında ise koleksiyonun kendisinden çok, kültür mirasıyla ilgili nesnelere depolamak ve sergilemek için kullanılan bina anlamında kullanılmıştır. Daha sonraları ise açık hava müzesi, ekomüze gibi oluşumların öne çıkmasıyla binaya yapılan vurgu gerilemiştir (2012, 20). Somut olmayan kültürel miras müzeleri de nesneye yapılan vurgunun gerilediğinin bir göstergesidir. Nesnelere bağlamı, yaratım ve kullanım ortamı, arkalarında barındırdıkları hikâyeler önem kazanmıştır. Bu fikir, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra değişmeye başlayan müzeciliği, “post-modern müze” olarak adlandıran Hooper-Greenhill’in görüşleriyle desteklenebilir. Yazara göre post-modern müze nesnelere toplayan ve koruyan, ama onları biriktirmekten çok kullanmaya önem veren müzelerdir. Post-modern müze somut olmayan kültür mirasıyla da ilgilenmektedir. Bu müzeler koleksiyonlardan çok toplulukların gereksinimleriyle ilgilenen ziyaretçilerle yeni ilişki ve iletişim türleri geliştiren müzelerdir (akt. Onur, 2013, 41). Somut olmayan kültürel miras müzeleri de hem nesne vurgusunun azalması sebebiyle yeni müzecilik çalışmalarının önemli bir yerinde durmakta hem de ziyaretçi odaklı uygulamalarıyla post-modern müze kapsamında değerlendirilebilir niteliktedir. SOKÜM müzeleri, vitrin içindeki nesnelere tarihini anlatmaya değil, ziyaretçilerin dokunabildiği sergileme yöntemleri ile nesnelere tanıma ve günlük hayatın içinde anlamlandırmaya yöneliktir. Bu sergileme yöntemiyle SOKÜM müzeleri, hem yeni iletişim türlerinin hem de yeni eğitim yöntemlerinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Oğuz’a göre ise (2013, 11) Sözleşme nesne odaklı sözleşmelerdeki gibi müzeye konulmuş bir nesneyi korumaya yönelik değildir. Nesnelere üreten, yaşatan ve kuşaktan kuşağa aktaran bilgi, gelenek ve birikimin bütün unsurlarıyla korunmasını hedeflemektedir SOKÜM müzeleri kuruluş aşamasında kültürün araştırılıp derlendiği, arşiv ve dokümantasyon çalışmalarının yapıldığı; müze olarak faaliyet göstermeye başladığı süreç içinde de kültürel unsurların yaşatıldığı, aktarıldığı ve öğretildiği mekânlardır. SOKÜM müzeleri hem çağdaş müzecilik standartlarına hem de SOKÜM’ün Korunması Sözleşmesi maddelerine uygun olarak toplumun ortak belleğini aktarmayı, yaşatarak korumayı ve yeniden canlandırmayı amaçlamaktadır.

SOKÜM ve Müzede Öğrenme

SOKÜM’ün Korunması Sözleşmesinde, somut olmayan kültürel mirasın aktarımı ve yaşatılarak korunması önerilirken eğitim ve müze konularının göz ardı edilmediğini söylemek mümkündür. Sözleşmenin “Diğer Koruma Önlemleri” (13. madde) başlığı altında taraf devletlerin kendi toprakları üzerindeki somut olmayan kültürel mirasın korunması, gelişmesi ve değer kazanmasını güvence altına almak amacıyla

yapmaları gerekenlere yer verilmiştir. Bu devletlerin sorumlu oldukları hususlar; “*somut olmayan kültürel mirasın işlevinin değer kazanması yönünde politikalar benimsemek, koruma konusunda yetkili kurum/kuruluşlar belirlemek ya da kurmak, somut olmayan kültürel mirasın etkili bir biçimde korunması için bilimsel, teknik ve sanatsal incelemeleri ve araştırmaya ilişkin yöntem bilimini özendirme, somut olmayan kültürel mirasa ulaşılmasını güvence altına almak, dokümantasyon merkezleri kurmak*” şeklinde özetlenmiştir. Bu maddede yer alan somut olmayan kültürel mirasın korunması için yetkili kuruluşlar kurmak ya da belirlemek ifadesine müzeleri de dâhil etmek doğru olacaktır. Bunun yanı sıra Sözleşmenin korumayı tanımlayan kısmında da görüleceği üzere eğitim koruma yollarından biri olarak sunulmuştur. Kültürel mirasın okul içi ve okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarımının önemine dikkat çekilmiştir (Madde 2.3). Sözleşmenin 14. maddesi de doğrudan eğitim yöntemine ilişkin bilgiler vermektedir. “Eğitim, Duyarlılığın ve Kapasitenin Güçlendirilmesi” başlığını taşıyan bu bölümde somut olmayan kültürel mirasın korunması hususunda kültürel mirasın tanınmasını, buna saygı duyulmasını ve geliştirilmesini sağlayacak önlemlere yer verilmiştir. SOKÜM müzeleri de amaçlanan aktarımın sağlanabileceği en önemli mekânlardan birisidir. Görüldüğü üzere eğitim ve müzecilik alanları somut olmayan mirasın korunması ve aktarılması için önemli alanlardandır ve irdelenmesi gerekmektedir.

Müzeler ilk kurulduklarında koleksiyonları ve nesneleriyle doğrudan bilgi alınabilecek eğitim kaynakları olarak görülmüşlerdir. Günümüzde ise müzelerin kişilerarası iletişim yöntemlerine önem vererek farklı izleyici gruplarına yönelik planlı, programlı eğitim etkinlikleri gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Kuruluşundan beri eğitim amacı taşıyan müzelerde eğitim, 20. yüzyıl ortalarından başlayarak müzelerin temel işlevlerinden biri olmuş, eğitim aracılığıyla izleyicilerin müze koleksiyonlarına ulaşmalarını sağlamak en önemli görevleri arasında kabul edilmiştir. Böylece müzecilikte “müze eğitimi” olarak adlandırılan ayrı bir alan ortaya çıkmıştır (Tezcan Akahmet vd. 2006, 49-56). Eğitim sisteminde yaratıcı düşünmeyi geliştirecek birçok uygulama kullanıldığı ve bunlardan birisinin de okul dışı öğrenmenin en işlevsel alanlarından biri olan müzede öğrenme olduğu düşünülürse müze ziyaretleri okul dışı eğitime dâhil edilebilecek etkinliklerdendir. Milli Eğitim Bakanlığı’nun hazırladığı Müze Eğitimi Dersi Öğretim Programı’nda da müze eğitiminin bireysel, sosyal ve fiziksel boyutları nesnelere, algılara ve ilgiler yoluyla etkileşim, gözlem yapma, düşünce ve duyguları ifade etme, hayal gücünü kullanma, kendi yaşamına bağlama, bilgileme, müzenin bakış açısını görme ve anlama, nesnelere okuma, kültürel değerleri ve yaşamı paylaşma, gerçeği arama, uygulamalar yapma ve değerlendirme gibi konuları içerdiği belirtilmektedir (2009, 4).

Somut olmayan kültürel müzesinde öğrenme söz konusu olduğunda Öcal Oğuz’un SOKÜM’ün yaşatılması ve gelecek kuşaklara süreklilik içinde aktarılması ile sargin öğrenmenin yaşam boyu öğrenme ilkesi arasında bir paralellik olduğunu belirttiği fikri önemlidir. Sargin öğrenme örgün ve yaygın eğitim alanlarının dışında oluşan öğren-

◆ Gözde Tekin

me türüdür ve somut olmayan kültürel miras eğitimiyle doğrudan ilişkilidir. Oğuz'a göre SOKÜM ve sargın öğrenme birlikte ele alınmalıdır ve somut olmayan kültürel mirasın korunması fikri ve yaşam boyu öğrenme fikri aynı amaçları kapsamaktadır (Oğuz, 2013, 138-139). Ayrıca müze eğitiminin müzelerin dünyasıyla eğitim dünyasını içine aldığı belirten Eilean Hooper-Greenhill'e göre de müze eğitimi, yaşam boyu öğrenmenin bazı temel fikirleriyle çalışır. Öğrenmenin yaşam boyu sürdüğü ve resmî bir eğitim kurumundaki çalışmalarla sınırlı olmadığı bilinmektedir (Hooper-Greenhill, 1999, 21-24). 2000'li yıllarda eğitim sisteminin görselliğe ve yaşantılara dayalı aktif öğrenmeyi ön planda tuttuğunu belirten Turanlı'ya göre de, müze eğitimi temel eğitimde ve yaşam boyu eğitim sürecinde giderek önem kazanmaktadır. (Turanlı, 2012, 25). Bu çalışmanın konusu kapsamında düşünülürse yaşam boyu öğrenme ilkesi doğrultusunda okul dışı öğrenme alanlarından biri de hiç kuşkusuz SOKÜM müzeleridir. Eğitimin sürekli bir kavram olması ile sözleşmenin koruma fikrini temellendirdiği sürdürülebilirlik ilkesi arasında bir paralellik kurmak mümkündür.

Somut olmayan kültürel miras müzelerinin nesneyi değil nesnenin ortaya çıkış sürecini yani bağlamını aktarmayı, korumayı amaçladığı yukarıda belirtilmişti. Bu müzeler aynı zamanda çocuklara bütünsel bir öğrenme sunmayı amaçlamaktadır. Sergileme yöntemlerine bakıldığında da görülecektir ki somut olmayan kültür miraslarını görsel ve işitsel yöntemler olmadan anlatmak pek de mümkün değildir. SOKÜM müzelerinde görsel yöntemler olarak video kayıtları, fotoğraflar, karikatürler; işitsel olarak ise masal, ninni ve türkülerin seslendirilmesi gibi yöntemlere başvurulmaktadır. Böylece çok yönlü ve etkili bir öğrenme sunmaktadır.

Ankara SOKÜM Müzesi

Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne (THBMER) bağlı olarak çalışmalarını yürütmektedir. THBMER, somut olmayan kültürel mirası çalışmalarının odak noktasına koymuş bir araştırma ve uygulama merkezidir ve çalışmalarının bir ayağını müzecilik faaliyetleri oluşturmaktadır. Merkezin 2005 yılında açılan Gazi Üniversitesi SOKÜM Müzesi, araştırma, derleme ve arşiv çalışmalarının da yürütüldüğü ve sözlü kültür unsurlarının nesnelere üzerinden anlatımlarla ön plana çıkartıldığı bir müzedir. Müze, SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesinde belirtilen (2. madde) sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar, el sanatları geleneği şeklinde yapılmış sınıflandırmaya göre bölümlerden ve sergilemelerden oluşmaktadır. Ankara SOKÜM Müzesi ise, Merkezin uygulama ve yeniden canlandırma faaliyetlerini yürüttüğü müzedir (THBMER, 2017).

Ankara SOKÜM Müzesi, Gazi Üniversitesi ve Altındağ Belediyesi işbirliğinde Ankara Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen "Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi" projesi kapsamında kurulmuştur. Kuruluş çalışmaları yaklaşık iki yıl

süren müzede, uygulamaya dökülen ve yeniden canlandırılan kültürel öğeler Ankara'nın ilçe ve köylerine yapılan alan araştırmalarından elde edilen verilerden yararlanılarak gerçekleştirilmektedir (Özünel 2013, 67-68). Müzede, ebru sanatı ve ıhlamur baskı uygulamalarının yapıldığı ve kukla ve gölge tiyatrosunun sergilendiği iki atölye odası, Türk masallarının anlatıldığı bir masal odası, geçiş dönemlerinden olan düğün ve doğum hakkında geleneklerin aktarıldığı ve ninnilerin anlatıldığı bir gelin odası (bu odanın konsepti değişiklik göstermektedir), halk hikâyelerinin anlatıldığı bir sohbet odası ve geleneksel çocuk oyunlarının oynandığı bir oyun odası bulunmaktadır. Ayrıca geleneksel çocuk oyunları, masal ve hikâye anlatıcılığı gibi alanlarda eğitim ve atölye çalışmaları yapılmakta, somut olmayan kültürel miras alanları bağlamında tanıtılmakta ve aktarılmaktadır. Her yaşta ziyaretçiye hitap edebilen Ankara SOKÜM Müzesi, ziyaretçinin yaşına, eğitim durumuna göre açıklayıcı bilgiler vermekte ve ziyaretçiler canlı müze rehberleri ile ilgi alanlarına göre uygulamalar yapma fırsatı yakalamaktadır.²

SOKÜM'ün gelecek kuşaklara aktarımı ve yaşatılması için çocuklar ve gençler büyük öneme sahiptir. Ankara SOKÜM müzesinin ziyaretçilerinin büyük çoğunluğunu ilköğretim öğrenci grupları oluşturduğu gibi en büyük hedef kitlesi de çocuklardır. Dolayısıyla müzede bu hedef kitleye yönelik özel çalışmalara ve sergileme yöntemlerine de ağırlık verilmektedir. Nihad Shabbar, çocuklar için müze eğitimi konusunu ele aldığı yazısında geleneksel yöntemin yani bir müzenin herhangi bir sergi salonunda çocuklara oradaki nesnelere ilgili bilgi vermenin etkili bir eğitim yöntemi olmadığını savunur. Çocukların saatler süren açıklamalardan sıkılacağını belirten yazar, çocukların görerek, duyarak ve dokunarak öğrenmeleri gerektiğini aynı zamanda bu sürecin hem eğlenceli ve faydalı olacağını hem de okullarla müzeler arasındaki ilişkiyi de pekiştireceğini vurgulamaktadır (2001, 69). Ankara SOKÜM Müzesinde de çocuklar uygulama yoluyla öğrenme, kendi materyallerini üretme, görsel malzemelerle öğrendiklerini pekiştirme ve sözlü anlatımlarla da dil becerilerini geliştirme imkânı bulabilmektedir. Bunun yanı sıra çocukların kendi oyuncaklarını yapma, tişörtlerine baskı yapma, topaç çevirme, aşık atma gibi oyun ve aktivitelerde bulunma imkânları hem motor becerilerinin hem de uygulamalı öğrenme becerilerinin gelişmesine katkı sağlar. Bu uygulamalarla nesnelere uzaktan bakan ve seyreden bir kitle yerine, nesnelere dokunan, kendi üreten, katılımcı ziyaretçi kitleleri oluşturulmaya başlanmıştır. Nesnelerin vitrin içinde sergilenmediği, ziyaretçilerin müze rehberleriyle etkileşim içinde müze ziyaretlerini gerçekleştirdiği Ankara SOKÜM Müzesinde günlük program akışında yer alan masal anlatımının yanı sıra çocukların kültürel çeşitliliğin farkına varabilecekleri etkinlikler de planlanmıştır. Bu etkinliklerde bazen deyimlerin öyküleri nesnelere üzerinden açıklanmakta bazen bilmeceler için içine girerek genç beyinleri düşünmeye sevk etmektedir. Seidel ve Hudson'a göre okul öğretiminde güçlenen sözlü beceriler müzenin sunduğu etkinliklerle desteklenmektedir (1999, 26). Sözlü anlatımlar gibi somut olmayan kültürel miras unsurlarının, çocuklarda ve toplumlarda aidiyet duygusunu geliştirdiği bilinmektedir. Bu kültürel çeşitliliklerin gelecek kuşaklara aktarımı

◆ Gözde Tekin

için odak noktasındaki hedef kitle çocuklardır ve müzelerde çocukları da içine alan bir ortak bellek ortamı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Evrim Ölçer Özünel, öğrencilerin sadece masal dinlemeye değil masal anlatmaya da özendirilmesinin geleneğin sürdürülebilirliğinin gelişmesi açısından değerli olduğunu belirtmektedir (2004, 89). Böylece çift taraflı bir etkileşim sağlanmış olacak ve çocuklar hem alıcı hem de aktarıcı rolüne sahip olabileceklerdir.

Müzedeki eserlere dokunarak öğrenmede, dokunmanın hissetmeye dayalı duyuları geliştirmeye etkisinin olduğu görülmektedir. Bu anlamda bilgiyi elde edebilmek için duyuları kullanmaya vurgu yapan Hooper Grenhill'e göre; mümkün olan durumlarda dokunma ve elle yoklama heyecan verebilir ve nesneyi öğrenme güdüsünü arttırabilir (1999, 127). Turanlı, müzede nesnelere yardımıyla yapılan eğitimde, nesnelere üç boyutlu ve somut oldukları için, yazılı bir belgeden veya sözden daha çok ilgi uyandırdığını ve öğrenme işleminin odak noktasını oluşturduğunu belirtmektedir. Nesnelere çalışma; nesnelere bakmayı, tanımlamayı, kaydetmeyi, sorular sormayı, sınıflamayı, yapısı ile işlevi arasında ilişki kurmayı, formüle etmeyi, gözlem yaparak sonuç çıkarmayı, ifade etme yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Turanlı, 2012, 82) Müze ziyaretleri, çocuklara özgür bir öğrenme ortamı sunmakta ve merak ettikleri nesnelere dokunma ve inceleme fırsatı tanımaktadır. Ankara SOKÜM Müzesi her ne kadar nesne odaklı bir müze olmasa da çocukların bağlamı anlamlandırabilmesi için nesnelere üzerinden de anlatımlar yapılabilmektedir.

Müzedeki düzenlenen ihlamur baskı, ebru sanatı, kaşık kukla atölyesi, bez bebek atölyesi, oyuncak atölyesi gibi uygulama atölyeleri öğrencilerin el becerilerinin gelişmesine yardımcı olmanın yanı sıra estetik ve sanatsal becerilerinin gelişmesinde de etkili olabilecek etkinliklerdir. Bu tür etkinliklerle çocukların yaratıcılıkları gelişebilir ve öğrenme heyecanları pekişebilir. Bu uygulamalarla kalıcı öğrenmenin mümkün olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca geri dönüştürülebilir malzemelerden kendi oyuncak ve ürünlerini yapmaları, çocukların tek başlarına ortaya bir ürün çıkarma deneyimleri, özgüvenlerini sağlamlaştırabilecek bir uygulamadır.

Müze programına dâhil edilmiş alanlardan biri de geleneksel çocuk oyunlarıdır. Müzede hem iç hem de dış mekânda çocuklar oyunlar aracılığıyla eğlenmektedir. Fakat oyun oynama etkinlikleri sadece eğlenme amaçlı değildir. Gözütök'un ifade ettiği gibi oyunlar problem çözme, karar verme gibi becerilerin öğretilmesinde kullanılmaktadır. Oyunun kendine özgü kuralları ve yöntemi vardır. (2006, 282). Ayrıca oyunlar; oyunun kurallarına uyma, rakibinin hamlelerini takip etme, hızlı karar verme gibi becerilerin gelişmesini sağlayabilmektedir. Ayrıca bu oyunlar, zihinsel yeteneklerin gelişmesinin yanı sıra teknoloji, kentleşme vb. nedenlerle sokaklarda oyun oyna(ya)mayan çocukların bedensel gelişimlerine de katkı sağlamaktadır. Müzede oynatılan sek-sek, kale oyunu, ip atlama vb. oyunlar çocukların bedensel gelişim ve hareket kabiliyetlerini geliştirebilir, mangala gibi zihinlerini harekete geçirebilecek oyunlar da motor becerilerinin gelişmesine katkı sağlayabilir.

Enver Yolcu'ya göre, drama (eğitici oyunlaştırma) çocukların görme, algılama, tanımlama, yaratma, anlatma ve iletişim kurma yetilerini geliştiren oldukça önemli bir etkinliktir. Drama etkinlikleri, yazılı bir metin olmaksızın, tamamen çocuğun yaratıcı anlatımlarına dayanarak gelişen oyunlaştırmalardır ve bu yolla çocuğun hayal gücü ve yaratıcılığı gelişir. (Yolcu, 2004, 106). Örneğin; ziyaretçi çocuklarla etkileşim içinde olan müze araştırmacıları karagöz oynatırken onların da katılımını sağlamaya özen göstermektedir. Perdenin arkasına geçen çocuk hayal gücünü ve yaratıcılığını kullanarak bir oyun sergilemektedir. Ayrıca bu konuda Süreyya Turanlı, müzede uygulanacak yaratıcı dramada önemli olanın süreç ve bu sürecin yaşanması olduğunu ifade etmektedir. Drama sonucunda bireyin kendisini bir başkasının yerine koyarak gerçekleştirdiği kişileştirme süreci, ortaya bir ürünün çıkıp çıkmamasından daha önemlidir (2012, 80). Bu görüşler de dramanın müzelerde etkili bir eğitim yöntemi olduğu savını desteklemektedir. Çocuklar bu sürece dâhil olarak hem dil ve iletişim becerilerini hem de hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını geliştirebilirler.

Sonuç

Çalışmada irdelenen SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi, sözleşmenin koruma anlayışı, koruma ve aktarım yollarından biri olarak sunulan müzecilik ve eğitim çalışmalarını değerlendirildiğinde öncelikle Ankara SOKÜM Müzesinin temel motivasyonunu yok olma tehlikesi altındaki somut olmayan kültürel mirası koruma ve sürdürülebilirliğini sağlama amacından aldığını belirtmek gerekir. Tespit edilen diğer önemli bir husus, Ankara SOKÜM Müzesinin çağdaş müzecilik uygulamalarını çalışmalarına dâhil etmiş olmasıdır ki bu da ziyaretçilerinin pasif değil aktif bir şekilde müze programının içinde yer alan kültür aktarıcıları ve kültür katılımcılarına dönüşmesine katkı sağlamaktadır. UNESCO'nun sürdürülebilirlik açısından öncelikli gruplar arasında gördüğü çocukların müzenin de temel hedef kitlelerinden biri olduğunu, ve müzede çocuklarda kültürel kimlik ve miras bilincinin gelişmesine katkı sağlayıcı yönde çalışmalar yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Ayrıca çocukların hem bedensel hem zihinsel gelişimlerine katkı sağlayacak müze uygulamalarıyla çocuklara okulda öğrendiklerini pekiştirme, yaratıcı düşünme ve düşündüklerini uygulamaya dökme, kişisel el becerilerini ve hayal güçlerini geliştirme ve daha analitik düşünme fırsatı tanımaktadır. Ayrıca okul dışı eğitim ortamlarından biri haline gelen müze çocukların grup çalışması yapma, sosyalleşme ve çevresiyle iletişim kurma mekânlarından biri haline gelmiştir. Sonuç olarak müze ziyaretinden edinilebilecek tüm bu kazanımlar çocukların eğitimine çok yönlü katkı sağlayabilecek niteliktedir. Ankara SOKÜM Müzesi, somut olmayan kültürel miras aktarımı ve eğitiminin yanı sıra çocuklara zihinsel ve fiziksel gelişim süreçlerinin sağlıklı ilerleyebilmesi açısından da yararlı bir öğrenme ortamı sunmaktadır.

◆ Gözde Tekin

Notlar

1. Sözleşmenin tam metni için bkz. M. Öcal Oğuz, Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2013.

2. Ankara SOKÜM Müzesi dışında SOKÜM odaklı ya da SOKÜM ruhuna uyumlu diğer müzeler için bkz. Evrim Ölçer Özünel, “Camekândan Canlı Performansa Somut Olmayan Kültürel Miras ve Müzeler”. **Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi**. Ankara: Unesco Türkiye Millî Komisyonu Yayınları, 2013, s.65-72.

Kaynakça

GÖZÜTOK, F. Dilek (2006). Öğretim İlke ve Yöntemleri, İstanbul: Ekinoks Yayınları.

HOOPER-GREENHILL, Eilean (1999). **Müze ve Galeri Eğitimi**. (çev.: Meltem Örgü Evren, Emine Gül Kapçı, yay. haz.: Bekir Onur) Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

ICOM, (2017a). <http://icom.museum/programmes/intangible-heritage/> (11.04.2017)

ICOM, (2017b). <http://icom.museum/the-vision/museum-definition/> (11.04.2017)

MEB, (2009). **MEB Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi Müze Eğitimi Dersi Öğretim Programı**, MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, http://ogm.meb.gov.tr/belgeler/muze_egitimi.pdf (10.02.2017)

OĞUZ, M. Öcal (2007). “Unesco, Kültür ve Türkiye”. **Millî Folklor Dergisi**, Bahar 2007, S.73, s.5-11.

_____ (2013). **Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?**. Geleneksel Yayıncılık, Ankara.

_____ (2013a). “Terim Olarak somut Olmayan Kültürel Miras”, **Millî Folklor Dergisi**, S.100, s.5-13.

ONUR, Bekir (2012). **Çağdaş Müze Eğitim ve Gelişim: Müze Psikolojisine Giriş**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

_____ (2013) “Müze Eğitimi Temel İlkeler ve Politikalar”. **Müze ve Oyun Kültürü**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.41-61.

ÖLÇER ÖZÜNEL, Evrim. (2013). “Camekândan Canlı Performansa Somut Olmayan Kültürel Miras ve Müzeler”. **Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi**. Ankara: Unesco Türkiye Millî Komisyonu Yayınları, s.65-72.

_____ (2004). “Söz” Artık Müzede: Kültürel Bellek, Küreselleşme ve Eğitim Bağlamında Sözlü Kültürün Korunması ve Duyarlılık Geliştirilmesi Üzerine”, **Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri**. Ankara: THBMER Yayınları, s. 84-90.

- SEİDEL, Stefan ve Kenneth Hudson (1999). **Müze Eğitimi ve Kültürel Kimlik**. (çev.: Bahri Ata, yay. haz. Bekir Onur), Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- SHABBAR, Nihad (2001). "Çocuklar İçin Müze Eğitimi", **Kent, Toplum, Müze: Deneyimler-Katkılar** (ed.: Burçak Madran), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s.68-73.
- TEZCAN AKAHMET, Kadriye ve Ayla Ödekan (2006). **Müze Eğitiminin Tarihsel Gelişimi**, İstanbul: İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.3, S.1, s. 47-58.
- THBMER, (2017). <http://thbmer.gazi.edu.tr/> (19.01.2017)
- THB, (2017). http://turk_halkbilimi.gazi.edu.tr/ (19.01.2017)
- TURANLI, Süreyya (2012). **Oyuna Dayalı Müze Etkinliklerinin Öğrenci Erişi Ve Görsel Sanatlar Dersine Karşı Tutumları Üzerine Etkisi**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- YOLCU, Enver (2004). **Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri**. Ankara: Nobel Yayınları.